

Begeleidingscyclus stap voor stap

Op de begane grond gaat het om de begeleidingscyclus die je hanteert als rode draad in het gehele Pedagogisch Huis. Je doorloopt de volgende zes stappen en herhaalt die cyclus steeds.

1 Signaleren

Je neemt signalen waar van leerlingen die extra begeleiding nodig hebben.

2 Verhelderen en reconstrueren

Je onderzoekt wat je hebt gezien, stelt daar de juiste vragen over en maakt aannames om meer inzicht te krijgen in de oorzaak, aanleiding of achterliggende context van de signalen.

3 Intervenieren

Je bedenkt wat je kunt doen om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeftes van de leerling.

4 Plannen

Je maakt een (groeps)begeleidingsplan. Hierin cluster je de aanpak voor leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeftes.

5 Realiseren

De leraar voert het groepsplan zes weken uit.

6 Evalueren

Je bespreekt de resultaten van de uitvoering van het groepsplan, stelt je aanpak zo nodig bij of rondt het groepsplan af.

1. Signaleren

Signaleren begint met gedrag nauwlettend observeren: je kijkt naar een kind in interactie met zijn omgeving. Je gaat gericht observeren als een leerling moeilijk te begrijpen gedrag laat zien.

Observeren is een hulpmiddel om een leerling beter te leren kennen en om bepaalde problematiek verder te onderzoeken. Door de context en achtergrond in beeld te brengen, kun je straks beter duiden wat er aan de hand is en wat mogelijk kan helpen. Ook helpen observaties om het handelen van de leraar te toetsen: wat werkt wel en niet bij deze leerling?

Observeren doe je systematisch en doelgericht: je legt vooraf vast hoe je informatie gaat verzamelen en waarom je gaat observeren en hoe je dat gaat doen. Je wilt bijvoorbeeld weten waarom Aiden zo vaak ruzie heeft op de speelplaats, of hoe vaak Chantal nu echt vergeet om haar huiswerk te maken.

Je kunt op meerdere manieren observeren: kijken (welke lichaamstaal gebruikt een leerling, welke reacties vertoont een leerling?), luisteren (wat zegt een leerling en op welke toon en in welke taal?), voelen (wat brengt de leerling bij jou teweeg op gevoelsniveau? Let op: dit is geen objectieve observatie maar kan wel een bijdrage leveren).

Je beschrijft in concrete gedragstermen wat je hebt waargenomen en registreert feiten, geen subjectieve duidingen. Dus niet: 'Mila is zenuwachtig', maar wel: 'Mila friemelt voortdurend aan haar haren als zij antwoord moet geven op een vraag'.

Observeren lijkt simpel, maar de praktijk leert dat het een vaardigheid is waarvoor je ervaringsmeters moet maken. Zo moet je er alert op zijn dat je de representativiteit van wat je ziet niet overschat. Zoek dus bewust naar andere situaties en gedragingen als jij denkt dat je een patroon hebt gevonden in wat je hebt gezien.

Kijk goed naar gedrag:

- > wat zie je in het gedrag en in de interactie met de omgeving?
- > bij wie komt dit gedrag voor?
- > op welk tijdstip?
- > hoe vaak?
- > wat gaat vooraf aan dit gedrag
- > wat volgt op dit gedrag?

Voorbeeld vastleggen duur gedrag: Gedurende een observatietijd van twintig minuten was Antoon drie keer niet aan het opletten (in totaal twaalf minuten).

Voorbeeld vastleggen frequentie gedrag: Sam heeft op vijf van de acht speeltijden (twee dagen) ruzie gemaakt met zijn klasgenoten.

Voorbeeld vastleggen latentie gedrag (de tijd die verstrijkt tussen een bepaalde gebeurtenis en het begin van doelgedrag): Nadat de leraar de opdracht geeft om het werkboek te pakken en aan de oefening te beginnen, duurt het bij Mart tien minuten voor zij zelfstandig aan het werk is.

Let vooral ook op gedrag dat minder snel opvalt! Denk aan verlegenheid, angst, teruggetrokkenheid. Het ABC gedragsschema is hiervoor een handig hulpmiddel:

- > Start met het invullen van de B-kolom: welk gedrag zie je, beschrijf zo objectief mogelijk. Wanneer en hoe vaak komt het voor?
- > A-kolom: wat is de situatie? Wat gaat eraan vooraf? Wat is de uitlokkende factor?
- > C-kolom: wat is het gevolg? Wat is de reactie van de leerkracht en/of de medeleerlingen?

Voorbeeld

In de klas van meester Joep verloopt de taalles op donderdag erg moeilijk. Na de klassikale uitleg gaan de leerlingen zelfstandig aan de slag met oefeningen. Katja ligt languit op haar tafel, gooit propjes naar de leerling voor zich en roept met verschillende stemmetjes 'saai'. De andere leerlingen kunnen hun lach niet inhouden en sommigen proberen ook een stemmetje uit. De leraar roept Katja tot de orde.

A (situatie)

Het is donderdag. Taalles. Kinderen gaan zelfstandig aan de slag met oefeningen.

B (gedrag)

Katja ligt languit op haar tafel, gooit propjes en roept met verschillende stemmetjes 'saai'.

C (consequentie)

Leerlingen lachen. De meester maakt een opmerking.

In dit voorbeeld kan je zowel in de situatie (A) als aan het gevolg (C) iets veranderen. Helaas bestaat er geen receptenboek en is maatwerk steeds opnieuw nodig.

(A) Heeft Katja moeite met de lesstof? Is donderdag steeds een moeilijke dag voor haar? Dan kun je extra uitleg geven, gemakkelijkere oefeningen, minder eisen stellen op donderdag, et cetera.

(C) Is Katja het gewend om opmerkingen te krijgen en lukt ze dit uit? Vindt Katja het leuk om in de belangstelling te staan en kan ze dat nog niet op een juiste manier doen? Dan zou de leraar het gedrag kunnen negeren, of juist het gewenste gedrag benoemen en dat bekrachtigen of een gesprek met de hele groep om het patroon te doorbreken.

2. Verhelderen en reconstrueren

Na de observatiefase komt de verhelderingsfase. De leraar of de intern begeleider organiseert daarvoor een groepsbespreking, die gemiddeld een uur tot anderhalf uur duurt.

In die tijd kun je niet alles bespreken, dus het is keuzes maken:

- bespreek geen individuele leerlingen, maar plan na de groepsbespreking een aparte leerlingbespreking waarin je kunt inzoomen op individuele leerlingen
- kies voor een thematische invulling: zet dan de groepsvorming, sociaal-emotionele ontwikkeling en/of betrokkenheid van leerlingen centraal

Een effectieve groepsbespreking staat of valt met een goede voorbereiding. Zorg dat de groepsbesprekingen aan het begin van het schooljaar gepland zijn en dat leraren weten wat zij moeten voorbereiden. (Sowieso is het een goed idee om heldere schoolafspraken te maken over de manier waarop jullie toets- en observatiegegevens verzamelen, invoeren en analyseren.)

Stel vooraf een gespreksdoel vast en stem die af met de leraar. Dit kan ook een 'hulpvraag' zijn. Heb je als deelnemers aan de groepsbespreking eenzelfde verwachting, dan wordt die effectiever. Na afloop leg je natuurlijk de actiepunten en afspraken vast. Vooraf is duidelijk wie dat doet en wanneer je evalueert.

Tijdens de groepsbespreking komen verschillende soorten vragen aan bod.

- verkennende vragen: wat speelt er, om welke signalen gaat het, hoe ernstig zijn die, wanneer zien we dit gedrag en wanneer niet?
- verklarende vragen: hoe komt het dat leerlingen deze signalen of gedragingen laten zien, welke aspecten van de groep, de leraar, school of ouders kunnen dit gedrag verklaren?
- begeleidingsvragen: wat hebben deze leerlingen nodig, hoe kunnen zij het beste begeleid worden en wat heeft de leraar daarvoor nodig?

Na de verhelderingsfase kan een reconstructiefase volgen. Het kan soms helpen om deze stap te zetten, voor je het groepsplan bespreekt.

Tijdens de reconstructiefase deel je aannames (hypothesen) over de inhoudelijke situatie. Wat kan er aan de hand zijn? Waarom gedragen de leerlingen zich in deze context zoals zij zich gedragen? In deze fase geef je geen negatieve interpretaties (ook niet non-verbaal). Het gaat om het inzicht dat je kunt verschaffen, niet om de negatieve bevestiging. Je geeft geen waardeoordelen, er is geen 'goed of fout'. Alle inzichten kunnen bijdragen tot nieuwe interessante gezichtspunten. Het gaat om al die verschillende brillen waardoor je kunt kijken. Denk en associeer dus vrijuit en begin je zinnen met: 'Het zou kunnen zijn dat ...'

3 en 4. Intervenieren en plannen

In deze fase komen drie stappen samen. Nadat je zorgvuldig hebt gekeken naar mogelijke oorzaken en achterliggende behoeften van de leerlingen, verzamel je nu mogelijkheden om te voldoen aan hun onderwijsbehoeften.

Wat je bedenkt (interventies) neem je op in het (groeps)begeleidingsplan dat je de komende zes weken gaat uitvoeren. Cluster de interventies voor leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften in een groepsplan.

Een goede begeleidingscyclus is zowel gericht op de onderwijs- en ondersteuningsbehoefte van de leerling(en) als op de ondersteuningsbehoefte van de leraar. Bij het maken van het groepsplan besteed je dus aandacht aan wat de leerling(en) nodig hebben én wat de leraar nodig heeft,

In het groepsplan kun je interventies opnemen voor de school, de groep of de individuele leerling. Maatregelen op schoolniveau werken vooral preventief – van goed klassenmanagement tot systematische aandacht voor sociaal-emotioneel leren – en zijn voor 85 tot 90 procent van alle leerlingen voldoende. Zie ook de begane grond van het Pedagogisch Huis!

Voor zo'n 7 tot 10 procent van de leerlingen zijn specifieke interventies nodig om ze weer op het goede spoor te krijgen. Zie voor deze interventies op groepsniveau ook de eerste etage van het Pedagogisch Huis.

Tot slot profiteert zo'n 3 tot 5 procent van de leerlingen onvoldoende van de preventiemaatregelen op de begane grond en eerste etage. Deze leerlingen zijn op de zolder van het Pedagogisch Huis gebaat bij extra ondersteuning die zeer nauw aansluit bij hun ontwikkelingsbehoefte. Zie het hoofdstuk over de zolder van het Pedagogisch Huis.

De uitgangspunten voor handelingsgericht werken van Pameijer en Beukering (2007) kunnen je helpen bij deze stap, hier toegespitst op gedrag:

- Gedrag is situationeel bepaald - mensen laten gedrag zien in een bepaalde context, die bepaalt of gedrag passend is of niet. Een kind dat veel energie heeft en beweeglijk is, kan met dat gedrag in de gymles tot zijn recht komen, maar tijdens de rekenles als storend worden ervaren.
- Gedrag is onderdeel van een interactiepatroon - de leraar of een medeleerling zegt (doet) iets en de leerling reageert daarop. De manier waarop de interactie verloopt en als passend of storend wordt ervaren wordt bepaald door de relatie en de communicatie tussen hen.
- De leraar is een instrument - de mate waarin de leraar het perspectief van leerlingen kan innemen, zich bewust is van zijn aandeel in de interactie en de mate van pedagogische sensitiviteit spelen een grote rol in het contact.
- Houd ook het gesprek over de signalen, de behoeften en de aanpak handelingsgericht – besteed aandacht aan de kwaliteiten van de leraar en de leerling en voor wat (wel) werkt.

Hulpzin:

'Deze leerlingen hebben instructie/opdrachten/ feedback/groepsgenoten/een leerkracht/ ouders nodig die ze helpt om ...'

- Maak het gewenste onderwijsaanbod en de aanpak van de leraar concreet. Beschrijf ook wat haalbaar is: wat kun je bieden en wat (nog) niet?

Hulpzin:

'Als leraar wil ik bereiken dat ... (doel)'. Ik kan ... en verder heb ik nodig: kennis/vaardigheden/ ondersteuning/materialen/collega's/intern begeleider ... die ...'

Vragen die aan bod kunnen komen tijdens een groepsbespreking over/voor het groepsplan (ook handig bij de evaluatie van het groepsplan na minimaal zes weken):

Doelen

- zijn de gestelde doelen realistisch?
- zijn de doelen concreet, meetbaar, realistisch en stimulerend voor de leerlingen?
- is er aandacht voor cruciale leermomenten in de leerlijn?

Inhoud

- sluit de aanpak/interventie aan bij de doelen?
- is de aanpak uitdagend, stimulerend, motiverend en gevarieerd?
- hoe worden de leerlingen actief betrokken bij de uitvoering van het groepsplan?
- sluit de leerstof aan op de specifieke onderwijsbehoeften van de kinderen?
- zijn de geplande activiteiten (voor hele groep, subgroepen en/of individuele leerlingen) afgerond? Zo nee, wat is hiervan de oorzaak?
- hebben de leerlingen geprofiteerd van het aanbod/aanpak? Zo ja, wordt deze voortgezet of afgebouwd? Zo nee, welke aanpassingen zijn de komende periode in het aanbod/aanpak nodig?
- wat zijn de komende periode op basis van de verzamelde gegevens in het groepsoverzicht aandachtspunten voor de hele groep?
- zijn de betrokken leerlingen terecht gesignaleerd? Welke leerlingen zijn ten onrechte niet gesignaleerd?

Organisatie

- › is duidelijk hoe vaak per week en wanneer (subgroepjes) leerlingen (extra) begeleiding krijgen?
- › is duidelijk wie bij de uitvoering van het groepsplan in de klas betrokken zijn? Zijn er afspraken over de taakverdeling?
- › is duidelijk wie, wanneer en hoe evalueert of de gestelde doelen bereikt zijn?
- › krijg je daarmee zicht op de mate waarin de doelen wel of niet bereikt zijn?
- › hoe worden de leerlingen betrokken bij de evaluatie?
- › leren leerlingen zo optimaal van en met elkaar?
- › is de clustering voor deze leerkracht haalbaar qua klassenmanagement?
- › welke maatregelen zijn in het klassenmanagement nodig?

6. Evalueren

Evalueren kan op verschillende manieren: tijdens een groepsbespreking, tijdens een bouwoverleg of in een één-op-één gesprek met de intern begeleider. Ook kan een leraar het plan, de interventies en het resultaat zelfstandig evalueren.

Belangrijk is vooral dat de begeleidingscyclus wordt rondgemaakt, zodat er zicht is op de kwaliteit en impact van de aanpak. In feite werk je hiermee vanuit een kwaliteitscyclus: een systematische aanpak om de kwaliteit van het pedagogisch handelen continu te evalueren, verbeteren en borgen.

Door de stappen systematisch te doorlopen ontstaat er een continue proces van verbetering en verantwoording. Dit leidt tot betere opbrengsten, meer betrokkenheid en tevredenheid bij alle betrokkenen en een goede verantwoording richting alle belanghebbenden.

Meer lezen? Ik beveel aan: *Groepsplan gedrag* (Van Overveld, 2012)

